

UNG OCH – OM VÅLDSBEJAKANDE EXTREM ISLAMISTISK EXTREMISM

FÖRORD

De flesta svenskar som ansluter sig till islamistiska terroristgrupper är unga män mellan 18 och 30 år. De är ofta födda i Sverige med minst en förälder född utomlands och saknar eller har låg inkomst. Den stora majoriteten reser till konfliktområdet kring Syrien för att ansluta sig till Islamiska staten (IS). Under 2015 handlade det om ungefär 300 personer som reste till konfliktområdet.

Den här skriften är en del i serien *Ung och extrem* där vi tagit reda på mer om unga, genus och extremism. Serien har tre delar och kompletteras med skriften *Främmande är skrämmande – ungas röster om våldsbejakande extremism* (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016). Delen om våldsbejakande islamistisk extremism, som du nu har framför dig, är skriven av Evin Ismail, doktorand i sociologi vid Uppsala universitet. Skriften riktar sig till dig som möter unga i ditt dagliga arbete eller genom ditt engagemang.

Översikten tar framför allt upp ungas vägar in i miljön. Den beskriver också centrala budskap och propaganda utifrån ett genusperspektiv. Vad får killar respektive tjejer att lockas av IS och hur använder IS normer om maskulinitet och femininitet i sin propaganda? Skriften beskriver dessutom framväxten av våldsbejakande islamistisk extremism med fokus på några centrala organisationer som är aktiva idag. Det särskilda fokuset på genus när det gäller våld är befogat eftersom vi kan se att det finns ett samband mellan ojämsställda värderingar och våldshandlingar (Ungdomsstyrelsen 2013). Om vi kan synliggöra och problematisera hur bilder av maskulinitet och femininitet skapas och reproduceras kommer vi att lyckas bättre med att förebygga våld.

Som komplement till den här översikten finns även en podd där journalisten Karin Hållsten samtalar med författaren om innehållet i skriften. Du hittar podden på www.mucl.se.

Lena Nyberg, generaldirektör
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

INNEHÅLL

Inledning	7
IS och propagandan	9
Våldsbejakande islamistisk extremism ur ett genusperspektiv	9
Sammanfattning	9
Utgångspunkter	10
Begreppsdefinitioner	10
På vilket sätt utgör miljön ett hot mot demokratin i dag?	11
Historisk återblick	13
Al-Qaida och Abu Musab al-Zarqawi	13
Framväxten av Islamiska staten (IS)	14
Våldsbejakande islamistisk extremism i dag	15
Al-Shabaab	15
Islamiska staten (IS)	15
Svensk kontext	16
Vanliga symboler i den våldsbejakande miljön	17
Ungas vägar in i extremism	18
Åldrar	18
Rekrytering	19
Vilka ansluter sig?	19
Fyra vägar in i extremism	20
Varför ansluter de sig?	20
Push- och pullfaktorer utifrån ett genusperspektiv	22
Centrala budskap och propaganda	23
Dabiq	24
Föreställningen om ett krig mot muslimer	25
Shia-hat och antisemitism	25
Predikanten Anwar Al Awlaki	26
IS film <i>No respite</i>	26
Jihad cool	27

Genuskonstruktioner inom miljön	27
Jihadmaskulinitet	27
Femininitetskonstruktioner inom miljön	28
Förebyggande perspektiv på våldsbejakande islamistisk extremism och unga	30
Varför lämnar vissa IS?	30
Insatser för att arbeta förebyggande	31
Sammanfattande diskussion	32
Referenser	34

Våldsbejakande extremism är ett allvarligt problem för demokratin. Våldet som extremistiska grupper eller personer använder och legitimerar som en politisk metod utmanar och hotar det demokratiska samhället.¹ I Sverige finns det i huvudsak tre våldsbejakande extremistiska rörelser: högerextremism, vänsterextremism och islamistisk extremism.

Trots stora ideologiska olikheter mellan grupperna finns ett gemensamt drag som förenar dem i underkännandet av demokratiska principer och spelregler, vilket utgör ett hot mot grundläggande demokratiska värden. Våldet som dessa grupper riktar mot individer på grund av till exempel deras politiska eller religiösa övertygelse, etniska tillhörighet, sexuella läggning, könsuttryck eller könsidentitet är ett angrepp mot principen om alla människors lika värde. Det är därför angeläget att med gemensamma krafter värna grundläggande demokratiska värderingar och respekten för mänskliga rättigheter. Detta är de viktigaste utgångspunkterna i arbetet för att minska grogrunden för våldsbejakande extremism (skr. 2014/15:144).

Att inkludera ett genusperspektiv i våldsförebyggande arbete, oavsett vilket våld det handlar om, är viktigt för att få perspektiv på vad som kan tänkas ligga bakom våldshandlingen och hur ett förebyggande arbete kan utvecklas. *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors ungdomsenkät 2015*² visar att risken för att utöva våld är 4,4 gånger större för killar som instämmer i stereotypa påståenden om könsroller jämfört med killar som inte instämmer i påståenden om vare sig stereotypa könsroller eller stereotypa normer. Kön är alltså en viktig variabel att ta i beaktande, likaså gruppens betydelse. Grupptillhörighet har betydelse för maskulinitetskonstruktioner och våld. Att utöva våld inför "sin" grupp kan bekräfta den maskulina statusen, men det kan även vara så att lojaliteten till en grupp kan kräva ett våldsamt agerande (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014a). Denna kunskap kan vara bra att ha med sig i våldsförebyggande arbete med unga.

Det är även viktigt att forma insatser kring faktorer som är möjliga att förändra. Kön i sig är en faktor som inte är möjlig att förändra som en del av ett våldsförebyggande arbete, däremot kan vi förändra hur vi skapar kön. Vi kan förändra de förväntningar som finns på hur killar respektive tjejer ska vara och hur dessa förväntningar bidrar till att killar och män i högre grad än tjejer och kvinnor utövar våld, både mot andra män och mot kvinnor. För att kunna göra detta behöver vi förstå hur normer kring maskulinitet och femininitet ser ut i olika grupper och hur dessa normer påverkar människors agerande.

Det är nödvändigt att arbetet med att förebygga våld, hot, kränkningar och trakasserier blir strategiskt och långsiktigt i landets kommuner samt att frågan om att förebygga våldsbejakande extremism innefattas i ett sammanhållet våldsförebyggande arbete.

¹ Det demokratiska samhället avser: "mänskliga rättigheter och demokratiska principer såsom de fastslagits i regeringsformen (RF) och i internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter som utgör samhällets grundläggande värdegrund." (skr. 2014/15:144).

² Ungdomsenkäten genomfördes under våren och sommaren 2015. Enkäten gick ut till 5 000 slumpmässigt utvalda unga mellan 16 och 25 år som var bosatta i Sverige. Ungefär 45 procent av de unga besvarade enkäten och det är deras svar som utgör det statistiska underlaget.

Det handlar om att:

- förebygga risken att unga attraheras av våldsbejakande extremistiska miljöer
- förebygga stereotypa förståelser av könsroller
- minska risken för våldsutövande och hatbrott.

För att åstadkomma normförändringar behöver samhället arbeta aktivt och långsiktigt med frågan. Handboken *Inget att vänta på* (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2014b) är ett verktyg för kommuner, organisationer och enskilda verksamheter att utveckla ett våldsförebyggande arbete med barn och unga utifrån en genusförändrande ansats. Inom ramen för ett sådant arbete bör även insatser för att förebygga våldsbejakande extremism ingå.

Det här är en av fyra skrifter om unga, genus och våldsbejakande extremism. Den fokuserar på *den våldsbejakande islamistiska extremismen* och artikeln som följer är skriven av Evin Ismail under första halvåret 2016. Evin är doktorand i sociologi vid Uppsala universitet och hennes avhandlingsarbete handlar om varför ungdomar ansluter sig till IS och sociologiska aspekter av IS-propaganda i sociala medier.

Artikeln presenterar ett urval av de viktigaste forskningsresultaten om den våldsbejakande islamistiska extremismen. Huvudfokus är IS och vad som kan få killar respektive tjejer att attraheras av organisationen. Syftet med texten är att ge grundläggande kunskap om våldsbejakande islamistisk extremism med ett genusperspektiv som kan vara ett stöd i att utveckla insatser för att förebygga våldsbejakande extremism.

De övriga tre skrifterna handlar om:

- ungas tankar kring våldsbejakande extremism (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016a).
- den våldsbejakande högerextrema miljön (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016b)
- den våldsbejakande vänsterextremistiska miljön (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016c)

Tillsammans ger de en bred bild av våldsbejakande extremism i Sverige utifrån ett ungdoms- och genusperspektiv.

Utöver skrifterna finns också tre podcasts om respektive våldsbejakande vänsterextremism, högerextremism och våldsbejakande islamistisk extremism. De är inspelade tillsammans med författarna och du hittar dem på www.mucl.se

Författare: Evin Ismail

SAMMANFATTNING

Detta är en kunskapssammanställning om den våldsbejakande islamistiska extremismen ur ett genusperspektiv. I den här artikeln är det framför allt den våldsbejakande islamistiska extremismorganisationen Islamiska staten (IS) som beskrivs och analyseras ur ett genusperspektiv.

Genuskonstruktioner inom den våldsbejakande islamistiska extremismen påverkar ungas beslut att ansluta sig till rörelser inom miljön. Den våldsbejakande islamistiska extremismen och särskilt IS erbjuder flera olika typer av manlighetsideal. Ideal som kan fungera som dragningskrafter in i rörelsen för unga män tillsammans med andra faktorer som exempelvis upplevd manlig förnedring, marginalisering och erfarenheter från maktrelationer präglade av våld. Den propaganda som sprids i sociala medier bidrar till att måla upp en bild av en tillvaro fylld av äventyr och manlig gemenskap.

De femininitetsideal som förekommer inom IS utgör också en dragningskraft som är viktig att känna till. Kvinnorna ses som bärare av samhällets normer och värderingar och utgör därmed en viktig del i IS identitetsbyggande. Systerskapet tillsammans med budskapet att Islamiska staten är den enda stat där en muslimsk kvinna kan vara fri, utgör delar av dragningskraften till miljön. Dessa samverkar då med andra faktorer som idén om att alla muslimer är under attack, en romantiserad bild av livet i kalifatet och idén om att säkra en plats i paradiset. Generellt för den våldsbejakande islamistiska extremismen är att mannens heder finns i dennes roll som krigare, medan kvinnans heder finns i hemmet. Mannen ska döda fienden, medan kvinnan ska ta hand om barnen, hemmet och hylla sin mans insatser som krigare.

De förklaringar som lyfts i denna artikel utgår från både sociala och ideologiska faktorer. Sociala faktorer som marginalisering kan förstås som en drivkraft in i miljön, medan ideologin kan fungera som miljöns dragningskraft. Propagandan innehåller till stor del idéer som tilltalar unga som känner sig alienerade i samhället och är på jakt efter ett sammanhang, en gemenskap. Genusanalysen ger oss också viktiga perspektiv att ta med i förebyggande insatser för att bemöta de budskap som unga möter i propagandan, samt för att kunna rikta särskilda insatser till killar och tjejer som bedöms befinna sig i riskzonen.

UTGÅNGSPUNKTER

I denna artikel presenteras ett urval av de viktigaste forskningsresultaten utifrån ett genusperspektiv gällande den våldsbejakande islamistiska extremismen. Huvudfokus i artikeln är IS, men eftersom rörelsen inte har funnits särskilt länge är forskningsunderlaget tämligen begränsat. Därför kommer även relevanta perspektiv från den dagsaktuella debatten i vissa fall att komplettera den forskning som presenteras samt perspektiv som utgår från författarens pågående avhandlingsarbete. Artikeln utgår från både säkerhetspolitiska perspektiv och sociologiska perspektiv med ett fokus på genus. Syftet är att öka kunskapen kring vad som lockar både killar och tjejer till den våldsbejakande islamistiska miljön och ideologin.

I tidigare forskning om den våldsbejakande islamistiska extremistiska miljön har fokus varit på bland annat rekryteringsprocesser. Metoden har varit empiriska studier där bakomliggande social-psykologiska faktorer till att ansluta sig till miljön lyfts, till exempel genom att ta fram olika idealtypiska profiler av rekryter (Ranstorp 2010). Genusperspektivet tillför viktig kunskap för att kunna förstå varför unga killar respektive unga tjejer väljer att ansluta sig till våldsbejakande islamistiska grupperingar. Ett större fokus på hur killar och män, respektive tjejer och kvinnor, porträtteras av organisationer inom miljön samt vilka roller de har hjälper oss att förstå de drivkrafter och dragningskrafter som finns till miljön. Det ger oss också ny och ökad förståelse för problematiken samt förser oss med nycklar till hur det kan vara möjligt att motverka att unga ansluter sig. Forskning som anlägger ett genusvetenskapligt perspektiv på våldsbejakande islamistisk extremism är emellertid fortfarande relativt frånvarande, vilket gör denna artikel till ett viktigt bidrag.

BEGREPPSDEFINITIONER

Våldsbejakande islamistisk extremism gäller sådan säkerhetshotande verksamhet som motiveras med islamistiska argument och som ytterst har som syfte att med stöd av våld eller hot om våld förändra ett samhälle i odemokratisk riktning.

Jihadism definieras som en ideologisk position inom islam som särskilt betonar betydelsen av jihad i den snävare och bokstavliga innebörden "heligt krig".

Radikalisering definieras som den process som leder till att en person eller en grupp stödjer eller utövar ideologiskt motiverat våld för att främja en sak. Både begreppet våldsbejakande och begreppet radikalisering har fått kritik för att vara otydliga. Kritiker menar att användandet av dessa begrepp medför en risk att användaren inte gör en tydlig åtskillnad mellan åsikter och handlingar (Larsson, Björk 2015). Till exempel är det lagligt att ha radikala åsikter men att agera utifrån dessa, genom att begå brott, är olagligt. En annan kritik mot begreppet radikalisering är att det som anses vara radikala åsikter ofta ändras över tid och att detta till stor del beror på det rådande politiska styret samt tidsbundna normer. Det kan vara bra att ha detta i åtanke, men att samtidigt inte blunda för det hot som icke-demokratiska rörelser utgör.

Islamiska staten (IS eller ISIS) är en väpnad terrorgrupp som främst är aktiv i Irak och Syrien. De betraktar sig som den legitima regeringen i en islamisk stat. I juni 2014 utropade gruppen ett världsvitt kalifat. I dag ockuperar de områden i Syrien och Irak.

Daesh är den arabiska förkortningen för den Islamiska staten i Irak och Levanten (ISIL). Daesh liknar även det arabiska ordet för trampa ned eller krossa. Därför har begreppet börjat användas i

nedvärderande syfte i Mellanöstern och från politikernas håll i syfte att undergräva rörelsens försök att få legitimitet. I denna artikel används förkortningen IS och inte Daesh. Att Daesh används från politiskt håll fyller en viktig funktion som signal att det är en rörelse som inte kommer att erkännas. Från forskningens håll är det viktigt att vara så korrekt som möjligt i benämningarna och mycket tyder på att rörelsen har etablerat en statsliknande struktur, därför används här IS och inte Daesh.

Islamism innebär olika tolkningar av religionen islam som används i politiska syften. Det finns olika sorters islamism, både militanta och fredliga varianter med en stor bredd.

Salafism är benämningen på en rörelse (eller flera) inom islam vars företrädare säger sig vilja återgå till islams grundläggande källor.³ Salafister anser sig praktisera den sanna islam i enlighet med de tre första generationerna muslimer. Salafister är bokstavstroga och motsäger sig tolkning av koranen och moderna muslimska synsätt.⁴

Sunni kommer från ordet sunna. Det innebär "tradition" och inbegriper att både koranen och det som profeten Mohammed predikade ska följas. Sunnis anhängare kallas sunnimuslimer eller sunniter och är den största muslimska gruppen, omkring 90 procent av världens muslimer är Sunni.⁵

Shia betyder sekt eller grupp. Det är den gren av islam som menar att profeten Mohammed enligt guds beslut utnämnt Ali ibn Abi Talib och hans ättlingar till ledare efter hans bortgång. Enligt Shia ses inte dessa som profeter eller budbärare, de anses vara de rättmätiga efterträdarna och kan felfritt tolka och förmedla profeten Mohammeds vanor sunna, och koranen. De muslimer som är anhängare av denna gren av islam kallas shi'iter eller shiamuslimer. Shiiterna utgör ungefär 10 procent av världens muslimer.⁶

Kalifat betyder här en islamisk stat där styrelseskicket är baserat på sharialagar. Kalifat är ett begrepp som hänvisar till förgångna islamska imperium i mellanöstern som styrdes av en kalif.

PÅ VILKET SÄTT UTGÖR MILJÖN ETT HOT MOT DEMOKRATIN I DAG?

Säkerhetspolisens bedömning av det hot som kommer från den våldsbejakande islamistiska extremismmiljön lyder:

"De pågående konflikterna i Mellanöstern var under 2015 den i särklass mest drivande faktorn bakom terrorismen. Ett exceptionellt högt antal svenskar har anslutit sig till sunniextremistiska terroristgrupper verksamma i Syrien och Irak. Att ansluta sig till en terroristgrupp är allvarligt då personens förmåga och avsikt att utföra terroristattentat kan öka. De flesta som reser är unga män, men under 2015 har antalet kvinnor och barn som rest ökat. Personer som ansluter sig till terroristgrupper kan inspirera andra att ansluta sig eller begå terroristbrott i Sverige."

(Säkerhetspolisen 2015, s. 32)

³ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/salafism>

⁴ www.svt.se/ug/dod-predikant-lockar-ungdomar-till-is

⁵ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/sunni>

⁶ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/shia>

Säkerhetspolisens bedömning från 2014 är att det är en minoritet av de islamistiska extremisterna i Sverige som skulle kunna utveckla en avsikt att utföra attentat i Sverige, även inkluderat okända aktörer (Ds 2014:4). När det gäller islamistiska extremister med kopplingar till den kriminella världen innebär det enligt Säkerhetspolisen generellt en förhöjd risk för attentat på hemmaplan. Eftersom dessa personer kan få tillgång till vapen och sprängämnen samt har en livsstil som legitimerar våld (Sandelin 2012).

Av de tre etablerade våldsbejakande extremismmiljöerna som finns i Sverige: vit makt-miljön, den islamistiska och den autonoma miljön bedömer dock Säkerhetspolisen att risken för attentat från ensamagerande är störst inom den islamistiska miljön (Ds 2014:4).

Den våldsbejakande islamistiska extremismen bör betraktas som ett internationellt fenomen som närs av krig och konflikter, men också av segregationen i Europa. Det som gör IS unika ur ett svenskt perspektiv och inom den våldsbejakande islamistiska extremistiska miljön är att organisationen har lyckats locka till sig den största gruppen krigsresenärer från Sverige jämfört med andra våldsbejakande islamistiska extremistiska grupper (Säkerhetspolisen 2015). Skälen till det stora antalet rekryter är det utdragna kriget i Syrien, frånvaron av politiska lösningar i regionen och att IS är väldigt skickliga på att producera och sprida propaganda (Larsson, Björk 2015).

I den våldsbejakande islamistiska extremistiska miljön hänvisas till religiösa texter som koranen och hadithen,⁷ men detta sker ofta godtyckligt eftersom våldsamma delar av texterna betonas medan fredliga delar utelämnas (McCants 2015). Personer i denna miljö gör en extrem och våldsam tolkning av religionen Islam som används i politiska syften. Den våldsbejakande islamistiska extremismen bör betraktas som ett hot mot demokratin eftersom målet är att genom våld införa ett auktoritärt styre. Miljön präglas av att kapitalism, materialism och sekularism förkastas (Ds 2014:4). Dessa är den globala rörelsens centrala principer som kan härledas till den inflytelserika tänkaren Sayyid Qutbs läror.

Vad gör IS speciellt ur ett svenskt perspektiv?

Organisationen har lyckats locka till sig den största gruppen krigsresenärer från Sverige jämfört med andra våldsbejakande islamistiska extremistiska grupper.

IS är väldigt skickliga på att producera och sprida propaganda.

Källor: Säkerhetspolisen 2015 och Larsson, Björk 2015.

⁷ Nedtecknade islamiska berättelser om profeten Mohameds sätt att leva.

HISTORISK ÅTERBLICK

Detta kapitel handlar om den våldsbejakande islamistiska extremismens historiska rötter. En av de tidigaste och den mest inflytelserika tänkaren inom den våldsbejakande islamistiska extremismen är Sayyid Qutb. Qutb föddes i Egypten 1906 och skrev ett flertal böcker fram till sin död 1966. Qutb ansåg att Islam och modernitet var oförenligt. Han förespråkade ett strikt införande av sharia, den religiösa lagen (Wright 2007). Flera av Qutbs texter handlar om "offensiv jihad" som innebär att krig inte endast får bedrivas i försvarssyfte, utan även för att sprida islams budskap (Cook 2005).

Vem var Sayyid Qutb?

En av de tidigaste och den mest inflytelserika tänkaren inom den våldsbejakande islamistiska extremismen. Han ansåg att islam och modernitet var oförenligt och förespråkade strikta religiösa sharia-lagar.

Flera av hans texter handlar om "offensiv jihad" det vill säga att krig inte bara får bedrivas i försvarssyfte utan även för att sprida islams budskap.

Källa: Cook 2005

Den man som senare tog över efter Qutb var Ayman Al-Zawahiri. När Qutb 1966 dömdes till döden för att ha planerat ett mord på Egyptens dåvarande president bildade Zawahiri, som 15-åring, en underjordisk cell i syfte att störta den egyptiska regeringen och upprätta en islamisk stat (Wright 2007). Zawahiri är 2016 Al-Qaidas nuvarande ledare.

AL-QAIDA OCH ABU MUSAB AL-ZARQAWI

Al-Qaida grundades på 1980-talet av bland annat Usama Bin Laden och Abdullah Azzam. Bin Laden kom till Afghanistan 1980 för att delta i det "heliga kriget" mot Sovjetunionen. Kriget pågick under tio år och blev en samlingspunkt för jihadister från hela världen. Tillsammans med Azzam bildade Bin Laden en byrå där han organiserade rekryteringen av frivilliga till kriget. När Azzam blev mördad 1989 blev Bin Laden ledare för organisationen och drömde om en islamistisk armé som kunde sättas in i strid för världens muslimer (Wright 2007).

Vid samma tidpunkt flyttade Bin Laden organisationen till Sudan. År 1996 flyttade han tillbaka den till Afghanistan, landet där talibanrörelsen formellt hade bildats 1994. I Afghanistan fick Bin Laden en fristad för att träna gerillasoldater. Till skillnad från tidigare jihadister ville Bin Laden ta det heliga kriget bortom de nationella konflikterna till att gälla över hela världen. Bin Laden hade en tydlig uppdelning mellan det goda och det onda, där USA var den främsta fienden eftersom han ansåg att de var korsfarare som förde krig mot islam och muslimer (Wright 2007).

En annan central och viktig aktör inom den våldsbejakande islamistiska extremismen är Abu Musab Al-Zarqawi. Zarqawi är den nuvarande "Islamiska statens fader" och genom hans livshistoria går det att förstå framväxten av dagens IS. Zarqawi är ursprungligen från Jordanien där han tidigare dömts för terrorbrott. Han anlände till Afghanistan i början av 1990-talet med avsikt att möta Al-Qaidas ledare. Al-Qaidaledarna lät skugga honom och fick information om att han hade hätska diskussioner om vem som skulle räknas som muslim och inte. Zarqawi uttryckte också ett starkt hat mot shia-muslimer. Al-Qaida-ledarna betraktade honom som problematisk,

men behövde locka till sig jihadister från Mellanöstern och lät honom därför sätta upp ett träningsläger för jihadister från dessa regioner (McCants 2015).

Efter talibanernas fall i Afghanistan 2001 flydde Zarqawi först till Iran och sedan till Irak dit han bestämde sig för att omplacera sin grupp eftersom deras utseende och dialekt skulle passa in där. Zarqawi hade dessutom räknat med att USA skulle invadera Irak och ville att hans grupp skulle vara närvarande i vad han föreställde sig var ett kommande historiskt ögonblick för att etablera den Islamiska staten (McCants 2015).

FRAMVÄXTEN AV ISLAMISKA STATEN (IS)

Under 2002 och 2003 genomförde Zarqawis grupp flera attentat i Irak. De bombade den jordanska ambassaden, FN:s högkvarter i Bagdad och Imam Ali-moskén, som är en av shia-muslimernas heligaste platser. Situationen i Irak började allt mer likna ett sekteristiskt inbördeskrig. Zarqawis strategi var att skapa ett inbördeskrig genom att rikta in sig på attacker mot Iraks shia-muslimer. Zarqawis shia-hat blev allt mer utpräglat när han var i Irak. Shia-muslimerna var för honom inte bara en grupp som sålde ut sunni-muslimerna till amerikanarna, utan han betraktade dem även som tjänare till antikrist. Enligt Zarqawi tillhörde amerikanarna och shia-muslimerna den grupp som skulle kriga mot *”de riktiga muslimerna”* och den apokalyptiska slutstriden, som Zarqawi trodde på, skulle föras mot dem (McCants 2015).

Det är denna apokalyptiska slutstrid som inspirerar IS och som gett namnet till dess magasin *Dabiq*. Namnet kommer från Dabiq som är en liten stad i Syrien med högt symbolvärde för IS. De tror utifrån sin apokalyptiska övertygelse att historiens slut, och deras seger, kommer att avgöras just där. IS har bland annat genomfört avrättningar av utlänningar i Dabiq för att locka till sig internationell uppmärksamhet och, det som är målet, en attack mot staden (McCants 2015).

Dabiq – en stad och en tidning

IS har ett magasin som heter just Dabiq. Namnet kommer från en liten stad i Syrien. IS tror att historiens slut och deras seger kommer att avgöras just där. IS har genomfört avrättningar av utlänningar i staden för att locka till sig uppmärksamhet.

Källa: McCants 2015

Så småningom anslöt sig Zarqawi formellt till Al-Qaida. Al-Qaida försökte desperat få en roll i Irak och accepterade Zarqawi. Nu hade han tillgång till både stora ekonomiska resurser och annan viktig expertis. Året är 2004 och Al-Qaida har precis bildats i Irak. Zarqawi började tidigt utmärka sig genom halshuggningar, handlingar som andra Al-Qaida ledare tyckte var otaktiska och som skulle leda till mindre sympati bland muslimer (McCants 2015).

Den 7 juni 2006 blev Zarqawi dödad av amerikanska styrkor. I stället för att vänta på att USA skulle lämna Irak bestämde sig hans grupp för att uppfylla Zarqawis önskan och utropade således den Islamiska staten den 15 oktober 2006. Med tiden frigjorde sig den Islamiska staten från Al-Qaida och fick en ny ledare: Abu Umar Al Baghdadi som senare ersattes av den nuvarande ledaren Abu Bakr al Baghdadi. I juli 2014 utropades kalifatet efter att IS vunnit stora territorier i Syrien (McCants 2015).

Sammanfattningsvis visar genomgången av den våldsbejakande islamistiska extremismens historia att Qutbs betonade av ”*offensiv jihad*” är grunden för dagens jihadistiska rörelser som till exempel Al-Qaida. Al-Qaida inspirerade i sin tur IS men det är tydligt att IS använder sig av egna ideologer. Skillnaden mellan Al-Qaida och IS kan förstås genom Zarqawis förehavanden och olika Al-Qaida-ledares reaktioner på dessa. Zarqawi, IS ”fader” och ideolog, var för extrem för Al-Qaida. Han utmärkte sig tidigt för sitt shia-hat, sin takfirism⁸ och sin våldsamhet. Al-Qaida-ledarnas inställning var att ett folkligt stöd var viktigt innan den islamiska staten upprättades, något som Zarqawi inte trodde på.

VÅLDSBEJAKANDE ISLAMISTISK EXTREMISM I DAG

I detta kapitel presenteras kort två grupperingar inom den våldsbejakande islamistiska extremismen som är aktiva i dag, nämligen Al-Shabaab och Islamiska staten (IS). Dessa två grupperingar är bra att känna till då de har lockat till sig svenska rekryter.

AL-SHABAAB

Al-Shabaab är en islamistisk milisgrupp i Somalia som är terroriststämplad av flera länder. Sedan 2012 är Al-Shabaab formellt en del av Al-Qaida. Likt IS, går Al-Shabaabs ideologi ut på att muslimer delas upp i rättrogna och avfallingar, där de senare anses legitima att döda. Al-Shabaab menar att islam behöver renas efter att ha korruperats av andra religioner och traditioner. Målet är ett globalt islamiskt kalifat och gruppen vill införa stränga sharialagar (Sandelin 2012).

ISLAMISKA STATEN (IS)

I den Islamiska statens världsbild är världen dikotomt uppdelad i två distinkta läger utan någon politisk eller religiös gråzon. Det ena lägret utgörs av islam och de rättrogna medan det andra lägret utgörs av otrogna och hycklare. I det senare placeras shia-muslimer, judar, korsfararna⁹ och deras allierade och med dem resten av de otrognas¹⁰ nationer och religioner. De otrognas läger leds av USA och Ryssland som anses vara mobiliserade av judarna. Detta är huvuddragen i den konspiratoriska världsbild som ligger till grund för IS ideologi (McCants 2015).

⁹ Med korsfararna menar IS främst Ryssland och USA som de krigar mot i Syrien.

¹⁰ Med de otrogna menar IS alla som inte delar deras tolkning av islam.

⁸ Takfirism innebär att deklarerar att en annan muslim är en icke-muslim (<http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e2319>)

IS har ett eget magasin vid namn Dabiq. I det första numret av Dabiq som publicerades i juli månad 2014 fokuserade IS på att deklarerat kalifatet. Under titeln *Kalifatet utropat* finns följande citat med stora bokstäver:

*"Världen har delats in i två läger."*¹¹

*"En ny epok av kraft och värdighet har anlänt för muslimerna."*¹²

Vidare beskriver IS hur de kommer att segra och ge upprättelse åt världens muslimer.

Med hjälp av en omfattande propagandaapparat där Dabiq ingår, har det skett en ökning av antalet personer som har rest till konfliktområden där det råder krigstillstånd, särskilt till Syrien. Syrien är även det land som flest svenskar har rest till och den vanligaste gruppen att ansluta sig till är IS (Säkerhetspolisen 2016). Säkerhetspolisen uppger att det var minst 75 personer som 2014 hade rest från Sverige till konfliktområdet kring Syrien för att delta i strid eller hjälpa till att bygga upp kalifatet (Säkerhetspolisen 2015). 2015 var motsvarande siffra 300 personer (Säkerhetspolisen 2016).

Antal som åker till konfliktområdet och när de första gav sig av

Enligt Säkerhetspolisen var det minst 300 personer som reste från Sverige till konfliktområdet kring Syrien för att delta i strid eller hjälpa till att bygga upp kalifatet under 2015. 2014 var motsvarande siffra 75 personer.

Den våldsbejakande islamistiska extremismen kom till Sverige i början av 1990-talet.

Källor: Säkerhetspolisen 2015 och 2016, Sandelin 2012.

SVENSK KONTEXT

Den våldsbejakande islamistiska extremismens ankomst till Sverige kan dateras till början av 1990-talet. Mellan 1996 och 2001 åkte ett flertal svenska medborgare till Afghanistan för att delta i träningsläger hos Al-Qaida. Under senare delen av 2000-talet har ett ökande antal svenskar rest till Somalia för att träna eller strida med Al-Shabaab, som bedriver ett krig mot Somalias provisoriska regering (Sandelin 2012). Att svenska medborgare redan på 1990-talet reste för att delta i våldsbejakande islamistiska organisationers verksamhet kan ha betydelse för hur den våldsbejakande islamistiska miljön ser ut och fungerar i Sverige i dag. Journalisten Magnus Sandelin skriver i en kommande bok:

"Enligt Säkerhetspolisen så utgör ett antal tongivande personer från den äldre generationen, aktiva redan under 90- och 00-talet, fortfarande grunden i den svenska jihadistiska miljön. Det är de som är pådrivande gentemot den yngre generation som reser för jihad till Syrien och Irak, antingen genom att radikaliserar, aktivt rekrytera eller finansiera." (Sandelin 2016, s. 242)

Enligt Säkerhetspolisens bedömning har de yngre personerna i miljön visat sig vara mer handlingsinriktade än de äldre personerna. En förändring som har skett på senare tid är att beslutet om att resa till ett konfliktområde kommer tidigare i radikaliseringsprocessen (Ds 2014:4).

¹¹ www.clarionproject.org

¹² www.clarionproject.org

Den våldsbejakande islamistiska extremistmiljön i Sverige består av mer eller mindre löst sammansatta nätverk. Detta mönster finns även inom den globala islamistiska extremistmiljön. Al-Qaida har exempelvis aldrig varit en tydlig organisation, utan består av löst sammansatta nätverk som ofta binds samman av personliga kontakter (Ds 2014:4).

Den svenska miljön kopplas ihop med den globala genom de tidningar och magasin som finns tillgängliga på nätet. I såväl den Al-Qaida-inspirerade tidningen *Inspire* som i IS magasin *Dabiq* har det förts fram uppmaningar till attentat i Europa.¹³ Unga personer i Sverige och runtom i Europa som tillhör denna miljö kan via magasinens propaganda uppmanas och lockas till att utföra dåd på hemmaplan.

VANLIGA SYMBOLER I DEN VÅLDSBEJAKANDE MILJÖN

Följande två flaggor kan vara bra att känna igen eftersom de används som symboler inom den våldsbejakande islamistiska extremistiska miljön och kan förekomma som profilbilder eller statusuppdateringar i sociala medier.¹⁴ Kännedom om flaggorna kan vara till hjälp för att finna sympatisörer till miljön. De två flaggor som presenteras här innehåller alla den muslimska trosbekännelsen. Det betyder inte att alla flaggor eller bilder som innehåller denna text är våldsbejakande. Detta är en viktig distinktion eftersom det annars finns en risk att muslimer och islam i allmänhet misstänkliggörs.

IS officiella symbol. Texten är på arabiska och det som står skrivet är den muslimska trosbekännelsen som lyder: "Det finns ingen Gud utom Gud och Muhammed är Guds sändebud".

¹³ www.clarionproject.org och www.jihadology.net

¹⁴ Fram till sommaren 2016 fanns även Al-Qaidagrupperingen Jabhat al-Nusra i Syrien. Den 28 juli 2016 bröt sig Jabhat al-Nusra loss från Al-Qaida och bytte namn till Jabhat Fateh al-Sham. Jabhat Fateh al-Sham är en rebellgrupp som krigar mot den syriska regeringen i det syriska inbördeskriget. Även om rebellgruppen officiellt lämnat Al-Qaida följer de alltså Al-Qaidainspirerade ideologier, strävar mot att framtvinga sharialagar och utkämpar jihad mot sina fiender (<http://www.aljazeera.com/news/2016/07/al-nusra-leader-jolani-announces-split-al-qaeda-160728163725624.html>).

Al-Shabaabs symbol. Texten är skriven på arabiska och det som står skrivet är "Rörelsen för unga mujahiden. Al-Usra armén i Somalia.". I mitten ovanför boken står den muslimska trosbekännelsen.¹⁵

UNGAS VÄGAR IN I EXTREMISM

ÅLDRAR

Många av de kartläggningar som gjorts av personer som är engagerade i politisk extremism visar att extremism i hög grad kan beskrivas som ett ungdomsfenomen (Ds 2014:4). Bland kvinnliga rekryter från väst som har anslutit sig till IS är majoriteten ungdomar och unga vuxna i åldern 15–25 år (Katz 2015). I jämförelse med de autonoma och de högerextrema våldsbejakande extremistmiljöerna skiljer sig åldersstrukturen i den islamistisk extremistiska miljön. Enligt Säkerhetspolisen är variationen i ålder stor och fler är aktiva längre i vuxen ålder (Ds 2014:4).

Säkerhetspolisen skriver följande:

"Majoriteten av dem som radikaliserats i en våldsbejakande islamistisk kontext i Sverige är mellan 15 och 30 år. Det finns ett fåtal exempel på personer under 15 år som har visat intresse för våldsbejakande islamistisk extremism, och det förekommer information som tyder på ett mindre antal misstänkta försök att rekrytera personer under 15 år. (...) Även om själva radikaliseringsfasen ofta inträffar innan 30-årsåldern fortsätter många personer att vara aktiva längre upp i åldrarna." (Ds 2014:4)

¹⁵ Alla bilderna kommer från Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremismers metodstöd *Samtalskompassen* <http://samtalskompassen.samordnarenmotextremism.se/valdsbejakande-extremism/valdsbejakande-islamism/valdsbejakande-islamism-symboler/>

REKRYTERING

Internet är i dag den i särklass största plattformen för radikaliserings. Via internet förmedlas ideologin och information om genomförda attentat och våldsamheter i konfliktområden (Säkerhetspolisen 2015). En stor del av den rekrytering som sker till kriget i Syrien är transnationell och sker via sociala medier.

Rekryteringsverksamhet bedrivs även i andra sociala sammanhang och en del av denna verksamhet riktar sig till unga. Ungefär 80 procent av de som rekryteras till miljön är sammankopplade genom vänskapsrelationer, vilket visar att sociala relationer har stor betydelse för att personer ska gå med i miljön. Resandeverksamheten har bedrivits på liknande sätt under de senaste åren (Ds 2014:4). Internet är även en plattform för intresserade att själva ta kontakt med aktörer inom den våldsbejakande islamistiskt extremistiska miljön. En studie, genomförd av Statens medieråd (2013), fann att det var möjligt att ta kontakt med personer bakom webbplatserna som undersöktes. Denna studie genomfördes före IS uppsving och någon motsvarande har inte genomförts efteråt.

VILKA ANSLUTER SIG?

De flesta svenskar som ansluter sig till våldsbejakande islamistiska terroristgrupper är unga män mellan 18 och 30 år. De är ofta födda i Sverige men har minst en förälder som är född utomlands. Kunskap från Säkerhetspolisen ger oss även bilden att de ofta saknar eller har låg inkomst. En tredjedel har även en kriminell bakgrund (Säkerhetspolisen 2015).

Samordnaren mot våldsbejakande extremism i Göteborgs stad menar att det ofta är socialt marginaliserade individer med ett känt asocialt beteende som ansluter sig till den våldsbejakande islamistiska miljön och som deltar i krig och konflikter. Dessa personer är främst unga män och kan ha varierande bakgrund alltifrån kopplingar till kriminella gäng till en medelklassbakgrund. Unga kvinnor i åldern 16–25 år förekommer allt oftare bland de som ansluter sig till IS (Göteborgs interreligiösa råd 2016). Hittills har ungefär 30–40 kvinnor lämnat Sverige och anslutit sig till IS (Katz 2015). Dessa siffror gäller dock endast bekräftade fall, vilket gör att det kan finnas ett mörkertal.

Integrationspolitiska perspektiv till varför unga i Europa ansluter sig till våldsbejakande islamistiskt extremistiska grupper har förts fram av författaren Roberto Saviano. Han har en tes om varför IS framväxt och rekryteringsbas vuxit starkt i Europa de senaste åren. Saviano menar att bristen på integrationspolitik i delar av Europa kan förklara övergången från kriminalitet till våldsbejakande islamistisk extremism. Han menar vidare att budskapet till barn och unga med utländsk bakgrund som vuxit upp i europeiska storstäders ytterområden har varit att de kan slösa bort sitt liv så länge det inte sker öppet. Han lyfter segregationen och menar att Europa har misslyckats och i stället bemött dessa barn med likgiltighet. När barnen blir unga vuxna och själva börjar uppfatta sina liv som förlorade har vissa av dem kommit fram till att det är rätt att kämpa för en gemensam sak: en världsomspännande *"islamisk stat"*. Denna gemensamma sak beskrivs enligt Saviano som den enda möjligheten till frälsning för denna grupp.¹⁶

¹⁶ <http://www.svd.se/saviano-is-maste-bemotas-som-maffian>

Savianos beskrivning är viktig att ta i beaktande eftersom den kan förklara delar av de politiska processer som kan ligga till grund för att unga män ansluter sig till kriminella organisationer och våldsbejakande islamism. Vidare betonar Saviano att den sistnämnda miljön erbjuder en frälsning och en utopi, något som den icke ideologiskt drivna kriminaliteten inte gör. Att välja jihadism i stället för "simpel" kriminalitet kan därmed bli ett mer attraktivt alternativ för unga marginaliserade män.

FYRA VÄGAR IN I EXTREMISM

Tillsammans med Brottsförebyggande rådet har Säkerhetspolisen identifierat fyra socialpsykologiska vägar in i extremism. I verkligheten kan en individ som radikaliserats visa kännetecken som passar in under flera av dessa vägar (Ds 2014:4). Kännedom om dessa vägar in i extremism är bra för att kunna identifiera unga som är i riskzonen för att ansluta sig till den våldsbejakande islamistiska miljön.

Utagerarens väg går ofta genom en problematisk bakgrund som kan innebära kriminalitet i form av droganvändning och våldsamt beteende. Denna typ kan lockas till miljön som en del av ett identitetssökande (Brottsförebyggande rådet & Säkerhetspolisen 2009). Denna väg är vanligt förekommande bland unga som har anslutit sig till IS.

Grubblarens väg är en intellektuell väg in i extremismen. Denna typ är en sökare som ofta vill ha svar på livsfrågor, snarare än att hen lockas av våld. Ofta är grubblaren mer skötsam än utageraren och väldigt intresserad av de ideologiska frågorna (Ds 2014:4). Även denna typ kan lockas in i den våldsbejakande islamismen, bland annat genom den omfattande ideologiska nätpropaganda som finns.

Familjens väg in i miljön går genom den omedelbara sociala närmiljön, till exempel vänner, släkt och klasskamrater. Om det inte är familjen som förmedlat budskapet så kan de acceptera radikala idéer hos familjemedlemmen. Denna typ har ofta haft en isolerad barndom där hen varit isolerad med likasinnade och vuxit upp med radikala personer. Det innebär att dessa idéer redan är normaliserade för personen (Ds 2014:4). Även denna typ finns representerad inom den våldsbejakande islamistiska extremismen.

Kontaktsökarens väg går ofta via behov av närhet och gemenskap. Oftast har dessa personer inga sociala eller psykologiska problem eller tidigare radikala övertygelser (Ds 2014:4). Dessa personer kan vara särskilt mottagliga för bland annat föreställningen om en stark gemenskap som IS försöker förmedla genom sin nätpropaganda.

VARFÖR ANSLUTER DE SIG?

I analyser av radikaliseringsprocesser används ofta begreppen push- och pullfaktorer. Pushfaktorerna innebär de faktorer som påverkar att en radikaliseringsprocess startar. Pullfaktorerna är de faktorer som lockar en individ in i miljön, och som gör att personer som redan är övertygade stannar kvar. Push- och pullfaktorerna bör inte ses som orsaksförklaringar i sig då många människor kan ha liknande upplevelser utan att söka sig till extrema miljöer.

Det finns många likheter mellan de olika extremistmiljöernas radikaliseringsprocesser. Ofta har det känslomässiga orsaker (Ds 2014:4). Nedan följer bidragande faktorer som Säkerhetspolisen menar kan verka pådrivande:

Pushfaktorer (drivkrafter): Upplevda globala orättvisor, upplevt förtryck (av folkgrupp, land eller religion), diskriminering (av en själv eller andra), utanförskap (för en själv eller andra), identitetssökande eller svårigheter med att förena olika identiteter, meningssökande, svåra eller destruktiva familjeförhållanden, samhällsengagemang, personliga trauman eller tragedier, våldsfascination och spänningssökande, låg självkänsla, vilja att göra skillnad, frustration över bristande resultat genom att använda demokratiska medel (Ds 2014:4).

Pullfaktorer (dragningskrafter): Känsla av makt eller kontroll, betydelse eller status i gruppen, social gemenskap eller vänskap, tillhörighet, meningsfullhet, tydliga livsregler att hålla sig till, trygghet, attraktiva ideologiska argument, lojalitet bland gruppens medlemmar, övertygelse om att man står för det goda och bekämpar det onda, äventyrskänsla och respekt (Ds 2014:4).

Skälen till varför personer väljer att ansluta sig till den våldsbejakande islamistiska miljön kan vara högst individuella och det finns inte ett generellt svar som gäller för alla på frågan om varför unga ansluter sig. Den våldsbejakande islamistiska extremistiska miljön beskriver i sin propaganda Assad-regimen¹⁷ som en huvudsaklig fiende. Fiendskapet visas exempelvis genom bilder på döda barn med hänvisning till att det är Assads bomber som har dödat barnen. I början av konflikten var denna uppfattning särskilt påtaglig och i nätpropagandan visades bilder och filmer på Assad-regimens övergrepp mot den syriska befolkningen, främst mot barn. Detta var bilder som fick västerländska rekryter att ansluta sig till IS i humanismen namn (Saltman & Smith 2015).

Andra förklaringar fokuserar på social marginalisering. Göran Larsson, professor i religionsvetenskap vid Göteborgs universitet, skriver:

”Många människor som bor i Sverige framhåller att segregation, rasism och diskriminering utgör allvarliga hinder för att alla människor skall få samma möjligheter till att uppnå ett gott liv. Uppgivenhet och en känsla av växande alienation tycks därför vara viktiga faktorer om vi vill förstå varför vissa människor väljer att ansluta sig till rörelser som exempelvis den Islamiska staten (IS) i dagens Mellanöstern.” (Larsson, Björk 2015, s. 8).

IS arbetar medvetet för att locka till sig dessa ungdomar genom att skenbart erbjuda en alternativ och lockande gemenskap som går över nationsgränser. Detta bör förstås utifrån att IS mål är världsherravälde. Ett transnationellt fenomen där nationsgränser inte erkänns, utan tvärtom ska bekämpas.

Ytterligare teser som förts fram till varför unga ansluter sig har att göra med en muslimsk identitetskris. Många av de ungdomar som dras till miljön befinner sig i gränslandet mellan två olika kulturer: föräldrarnas ursprungskultur och den västerländska kultur som omger dem. Detta anses göra att de inte känner sig hemma någonstans. Personliga kriser, trauman och diskriminering anses också bidra till att unga ansluter sig. Det är även viktigt att påpeka att mycket av den våldsbejakande islamistiska ideologins nätpropaganda riktas mot unga som söker

¹⁷ Syrien har i decennier styrts som en diktatur av familjen Assad som tillhör landets alawitiska minoritet. Det fanns under 2000 förhoppningar om att den relativt unge Bashar al-Assad som efterträdde sin far som president, skulle leda landet i demokratisk riktning. Det var förhoppningar som inte infriades. Inspirerade av av demokratiupproret i Nordafrika våren 2011 började många syrier demonstrera för reformer. Regimen svarade med våld och situationen utvecklades till ett blodigt inbördeskrig som ännu pågår (<http://www.landguiden.se/Lander/Asien/Syrien/Aktuell%20politik>).

en gemenskap. Användningen av internet, för att sprida och ta till sig våldsbejakande islamistiska extremismbudskap har blivit en allt viktigare pullfaktor in i miljön (Ranstorp 2010).

Människor i denna miljö är ofta ganska okunniga om islams budskap och familjemedlemmarna är ofta emot barnets extremistiska åsikter. De extrema övertygelser och livsåskådningar som barnen tar till sig används i många fall som en revolt mot familjen och mot olika sociala normer (Ranstorp 2010). Det blir därmed viktigt att se till flera push- och pullfaktorer för att förstå den attraktionskraft som till exempel IS propaganda kan utgöra för unga. Utöver individuella och sociala push- och pullfaktorer blir det också viktigt att förstå den ideologi som budskapen vilar på.

PUSH- OCH PULLFAKTORER UTIFRÅN ETT GENUSPERSPEKTIV

Olika maskulinitetskonstruktioner bör förstås som både drivkrafter (pushfaktorer) och dragningskrafter (pullfaktorer) in i miljön. Den våldsbejakande islamistiska extremismen erbjuder exempelvis en helig krigare- eller jihad-maskulinitet.¹⁸ Det är en form av hypermaskulinitet som erbjuder en idé om makt över den egna livssituationen och makt över andra människor genom att utöva våld. Som helig krigare anses du dö martyrdöden och blir därmed hjälteförklarad både före och efter din död. Denna form av jihadmaskulinitet kan förstås som en viktig dragningskraft in i den våldsbejakande islamistiska extremistiska miljön då den erbjuder ett alternativ till en förnedrad eller förtryckt manlighet. Den våldsbejakande islamistiska extremismens fokus kretsar kring maskulin styrka, brödraskap, mannen som krigare med stora vapen, och på mannen som upprätthåller sin heder genom att kriga. Detta kan vara lockande för unga män som söker en tydlig och mäktig identitet. På internet finns filmer från bland annat IS där de anspelar på manlig gemenskap, brödraskap och starka manliga och aggressiva ideal.¹⁹

Begreppen helig krigare- och jihad-maskulinitet

En hypermaskulinitet som erbjuder en idé om makt över livet och över andra människor genom att utöva våld.

Som helig krigare anses du dö martyrdöden och blir hjälteförklarad både före och efter din död.

På internet finns filmer från bland annat IS där de anspelar på manlig gemenskap, brödraskap samt starka manliga och aggressiva ideal.

Ett exempel på en sådan film finns här: <https://videopress.com/v/mjRqgqAP>

Det är också vanligt förekommande att kvinnorna som lockas till miljön genomgår en process där de känner empati med muslimska personer som blivit offer för våldet. Att ansluta sig till IS kan förstås som en reaktion mot den likgiltighet som de anser att västmakter har inför lidandet i Syrien. Enligt berättelser från kvinnorna själva var detta avgörande när de valde att lämna väst för att ansluta sig till ett alternativt samhälle som IS menar att de erbjuder. Denna bild känns även igen i den propaganda som IS sprider (Saltman & Smith 2015).

¹⁸ Jihadmaskulinitet och helig krigaremaskulinitet är begrepp som har tagits fram inom ramen för arbetet med författarens avhandling.

¹⁹ Ett exempel på en sådan film finns här: <https://videopress.com/v/mjRqgqAP>

Saltman och Smiths studie visar att de starkaste skälen för kvinnor att ansluta sig till IS är:

- **Idén om att muslimer är under attack.** Denna uppfattning fungerar både som drivkraft och dragningskraft (detta gäller för såväl kvinnor som män). I sociala medier skrivs det ofta mycket om förtryck av muslimer världen över, från Bosnien och Syrien till Burma och Mali. Dessa uppfattningar kombineras ofta med starka bilder på våld mot muslimska barn och sprids exempelvis via twitter och bloggar.
- **Romantiska föreställningar om livet i kalifatet.** Många av de västerländska tjejerna som ansluter sig till IS är unga. För de yngre kvinnorna är spänningen och äventyret i att lämna hemmet särskilt viktig som dragningskraft. I propagandan som riktas till både unga män och unga kvinnor, anspelar IS på romantiska föreställningar om äventyr och att finna kärlek i form av en man eller en kvinna.
- **Säkerställa en plats i paradiset.** Kvinnor som ansluter sig till IS tror även att detta kommer leda till att de säkerställer en plats i paradiset. Det blir därmed en individuell religiös skyldighet att migrera till IS-kontrollerade områden. De får möjligheten att bygga upp ett utopiskt samhälle medan de även får tillgång till gemenskap, äventyr och systerskap. Dessa tre faktorer är viktiga för att förstå tjejers motiv för att ansluta sig till IS.

CENTRALA BUDSKAP OCH PROPAGANDA

Detta avsnitt handlar om den ideologiska propaganda som ges ut från den våldsbejakande islamistiska extremistiska miljön. Propagandan utformas delvis utifrån drivkrafterna att ansluta sig till miljön, men kan också förstås som en dragningskraft.

Den våldsbejakande islamistiska extremistiska miljön som innefattar både Al-Qaida och Al-Shabaabinspirerade grupper är takfiristiska (Sandelin 2012). Detta innebär att de dömer ut de muslimer som inte följer deras egen lära som avfallingar och apostater.²⁰ Takfirismen är en central del av den våldsbejakande islamistiska extremistiska ideologin eftersom den används för att skapa en tydlig fiendebild och en känsla av ett "vi och dem".

Enligt Säkerhetspolisen finns det inom den svenska våldsbejakande islamistiska extremistmiljön i huvudsak två ideologiska influenser, nämligen grupperingar av Al-Qaida och Al-Shabaab (Ds 2014:4). IS förstås som en Al-Qaida inspirerad gruppering, men Al-Qaida och IS krigar mot varandra i Syrien.

Al-Qaidas ideologi är en extremsalafistisk²¹ gren av sunni-islam som är global och som motiverar attentat mot civila. Ideologin står för en särskild politisk tolkning av islam som utelämnar de delar av religionen där exempelvis fred och icke-våld betonas. Attentaten rättfärdigas genom en hänvisning till ockupation av muslimska länder och som ett svar på det som anses vara kränkningar av islam (Ds 2014:4).

²⁰ En apostat är en person som anses ha lämnat sin religion.

²¹ Salafism är benämningen på en rörelse (eller flera) inom islam vars företrädare säger sig vilja återgå till islams grundläggande källor. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/salafism>. Salafister anser sig praktisera den sanna islam i enlighet med de tre första generationerna muslimer. Salafister är bokstavstroga och motsäger sig tolkning av koranen och moderna muslimska synsätt. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4494777>, 15 augusti 2016.

Engelskspråkig ideologisk litteratur finns tillgänglig på nätet för alla, även svenskar, och har spritts genom bland annat tidningen Dabiq. Den propaganda som finns tillgänglig på nätet kan enkelt sökas upp av personer som är intresserade och som på eget initiativ blir involverade i miljön. Ofta använder IS mer slutna tjänster som telegram för att kommunicera (Hoyle, Bradford & Frenett 2015). Telegram är en krypterad chatt-app som är populär eftersom den erbjuder användarna hög säkerhet.

IS-anhängare använder ofta Twitter för att sprida propaganda. Det är dock viktigt att betona att Twitter-aktiviteten från IS har avtagit något sedan slutet av 2015. Skäl till detta kan vara både att deras konton började stängas ned²² och att rörelsen blivit allt mer pressad på plats i Mellanöstern i och med bombningar mot dem. Det har blivit allt svårare för IS att upprätthålla bilden av det framgångsrika utopiska samhället som tidigare var genomgående i propagandan. Detta påverkar i sin tur rekryteringen till IS-kontrollerade områden som har avtagit något (Gibbons-Neff 2016).

DABIQ

I IS magasin Dabiq finns vissa återkommande teman som visar på centrala budskap, idéer och visioner i miljön: Tawhid, Manhaj, Hijrah, Jihad och Jamaah.

Tawhid betyder enighet och är en oerhört viktig idé för rörelsens existens och överlevnad, det avvikande ses som ett hot.

Manhaj betyder sanningssökande och är viktigt för rörelsen eftersom man anser att IS ideologi är den sanna.

Hijrah betyder migration och är centralt för IS uppbyggnad i IS-kontrollerade områden.

Jihad ses som ett heligt krig i denna miljö och är centralt eftersom just krigandet mot fienderna är centralt för rörelsen. Slutmålet för IS är världsherravälde.

Jamaah betyder gemenskap, det är viktigt för IS att visa upp en stark gemenskap.²³

Jihad betyder inte samma sak för IS och andra våldsbejakande islamistiska grupperingar som för majoriteten av muslimer. Jihad var till en början främst ett spirituellt och individuellt koncept. Två sorters jihad kan urskönjas ur den muslimska traditionen: den stora och den lilla (Cook 2005). Den stora jihad är kampen mot det dåliga inom en själv, medan den lilla innebär en väpnad kamp mot "*de otrogna*". Det var främst Qutb som betonade den lilla jihad och som i sina skrifter särskilde den från att vara en kollektiv angelägenhet till att vara ett individuellt ansvar. Detta innebar att individen kunde fatta egna beslut utan att auktoriteter var involverade i beslutet (Cook 2005). Nutida våldsbejakande islamistiska grupperingar betonar jihad som ett nödvändigt och heligt krig. Betoningen av lilla jihad är till stor del ideologisk och majoriteten av världens muslimer betonar i stället den stora jihad.

²² <https://www.theguardian.com/technology/2016/feb/05/twitter-deletes-isis-accounts-terrorism-online>

²³ Dabiq issue 1: <http://media.clarionproject.org/files/09-2014/isis-isil-islamic-state-magazine-Issue-1-the-return-of-khilafah.pdf>

Återkommande teman i magasinet Dabiq är ett starkt hat mot shia-muslimer, kristna, yezidier och en kritik mot kapitalismen och det moderna samhället. Hatet mot de grupper som ses som otrogna är en central del i rörelsens budskap.²⁴

En viktig del i propagandan är föreställningen om att IS erbjuder ett jämlikt samhälle i motsats till diskrimineringen och islamofobin i västerländska länder. Den kvinnospecifika propagandan fokuserar på bilden av kvinnliga migranter som har en stark gemenskap med andra, fungerande äktenskap och ett systerskap med de andra migranterna. Kvinnorna framställs även som aktiva och som personer med en betydelsefull operativ roll i byggandet av den Islamiska staten (Katz 2015).

FÖRESTÄLLNINGEN OM ETT KRIG MOT MUSLIMER

Vanligt återkommande föreställningar bland våldsbejakande islamistiska extremister är att det efter den 11 september 2001 pågår ett krig mot världens muslimer. Det är ett krig som anförs av västerländska makter, ofta via USA, medier och underrättelsetjänster. I detta tankegods förekommer en del konspirationsteorier som liknar de populära Illuminati-konspirationsteorierna.²⁵ Föreställningen om att det pågår ett krig mot världens muslimer är även antisemitisk då det ofta lyfts fram att judar skulle vara de som ligger bakom det hela kriget.

Budskap till kvinnor

En viktig del i propagandan är föreställningen om att IS erbjuder ett jämlikt samhälle i motsats till diskrimineringen och islamofobin i västerländska länder.

Propagandan till kvinnor fokuserar på bilden av kvinnliga migranter som har en stark gemenskap med andra, fungerande äktenskap och ett systerskap med de andra migranterna.

Kvinnorna framställs också som aktiva och som personer med en betydelsefull operativ roll i byggandet av den Islamiska staten

Källa: Katz 2015

SHIA-HAT OCH ANTISEMITISM

I nummer 13 av IS magasin Dabiq är temat rörelsens hat mot shia-muslimer.²⁶ Här uppmanar IS till mord på världens alla shia-muslimer. I detta nummer nämns också judehatet ovanligt många gånger i jämförelse med i tidigare nummer. En sökning i detta cirka 60 sidor långa magasin visar att judar nämns över 50 gånger i jämförelse med ungefär ett tiotal gånger i tidigare nummer. I numret förekommer bilder på iranska religiösa ledare vid begravningsplatser med bildtexter om att shia-muslimer sörjer och hedrar döda judar. En genomgång av tidigare nummer av Dabiq och den antisemitism som uttrycks där visar att IS kombinerar tre olika antisemitiska uppfattningar:

- 1) klassiska europeiska antisemitiska konspirationsteorier, exempelvis idén om att judar skulle ha dödat Jesus

²⁴ www.clarionproject.org

²⁵ Illuminati-konspirationsteorin går ut på att en hemlig elit styr världen med hjälp av banker, medier och populärkultur (Nybye 2016). Den har nått en stor popularitet bland unga som tittar på långa filmer på youtube där budskapet spelas upp på ett suggestivt sätt.

²⁶ <http://www.clarionproject.org/factsheets-files/Issue-13-the-rafidah.pdf>

- 2) illuminati-liknande konspirationsteorier om att exempelvis medierna styrs av judar
- 3) antisemitiska uppfattningar med en hänvisning till olika muslimska teologiska texter.²⁷

Anledningen till att IS antisemitism har aktualiserats i nummer 13 av Dabiq är konspirationsteorin om att shia-islam skapades av en jude vid namn Abdullah Ibn Saba. Denna idé har länge funnits inom den extrema salafist-rörelsen (Nirenberg 2013), men det är i detta nummer som IS för första gången skriver om den utförligt. I magasinet menar IS att vissa shia-muslimer egentligen är judar som låtsas vara muslimer för att sprida sitt ”avvikande beteende” och för att skada islam. IS menar att en falsk profet (dajjal) kommer att infinna sig nära domedagen och att shia-muslimer och judar planerar att stödja denna profet mot muslimerna.²⁸ Bland kvinnliga IS-rekryter uttrycks i sociala medier en önskan om att shia-muslimer ska dödas. Vidare uttrycks även en önskan om att judar ska dödas. Något som tilltar i omfattning i perioder, särskilt när konflikten och oroligheterna mellan Palestina och Israel intensifieras. Den här typen av inlägg i sociala medier är vanliga bland västerländska kvinnliga IS-rekryter (Hoyle et al. 2015).

PREDIKANTEN ANWAR AL AWLAKI

Olika predikanter sprider det våldsbejakande ideologiska budskapet på internet. En populär predikant är den nu döde Anwar Al-Awlaki. Det finns bland annat en mobil-app med hans predikningar som ungdomar som rör sig i denna miljö lyssnar till.²⁹ Awlaki hade kontakter inom Al-Qaida och kallas för *internets Bin Laden*. Med sin bakgrund i USA kunde han anpassa sitt budskap för att locka en publik i väst. En föreläsning som cirkulerar på internet har rubriken *The dust will never settle down* och i den argumenterar Awlaki för att det är alla muslimers plikt att döda de som förnedrar Gud och hans budskap (Sandelin 2012). Att dela Anwar Al-Awlaki-citat på exempelvis twitter är vanligt bland personer i den våldsbejakande islamistiskt extremistiska miljön.

IS FILM *NO RESPITE*

IS rekryteringsvideo från 2015, *No Respite*,³⁰ är ett bra exempel på IS propaganda. Den är skickligt gjord och anspelar på de känslomässiga aspekterna som kan ligga till grund för att ansluta sig till rörelsen. Till exempel betonas manlig gemenskap och broderskap som något som fås genom att ansluta sig till IS.

Andra budskap i videon är att IS är ett rasismfritt samhälle där nationalism inte existerar och att det inte finns någon ”heder” i nationalismen. Detta visar på de olika maskulinitetskonstruktionernas gränsdragningar och hur de skapas i relation till varandra. IS menar att deras kamp är den som ger heder, medan andra män som till exempel tror på nationalismen (en ideologi som IS anser att de krigar mot) är utan heder.

²⁷ www.clarionproject.org

²⁸ www.clarionproject.org

²⁹ www.svt.se/ug/dod-predikant-lockar-ungdomar-till-is

³⁰ <https://videopress.com/v/mjRggqAP>

JIHAD COOL

Jihad cool är ett fenomen som beskriver en ny trend och subkultur inom den våldsbejakande islamistiska extremismens propaganda. Det är en form av propaganda som främst riktar sig till unga män, men även till unga kvinnor. Jihad cool går ut på att skapa en coolhetsfaktor kring den våldsbejakande islamistiska extremismen (Picart 2015).

Jihad cool uttrycks bland annat i rapmusik, propagandafilmer, magasin och bilder. Den riktar sig till potentiella rekryter från väst genom att den liknar populärkultur som de är bekanta med.

Idéer om att mannen erhåller heder genom att kriga är återkommande liksom återupprättandet av muslimska mäns heder genom att de deltar i krig. Bilder på män som bär på vapen i sociala medier är vanligt förekommande. Ofta framställs det heliga kriget som ett äventyr. Männerna poserar med vapen och lägger upp bilderna i sociala medier, vilket ger dem erkännande och förstärker uppfattningen om den coola mannen. Det är vanligast med bilder på män, men även bilder på kvinnor som poserar med vapen förekommer i sociala medier.

I Jihad cool-propagandan används referenser till filmer, videospel och Hollywoodestetik. Jihad cool försöker även framstå som verkligt och vardagligt på så sätt att propagandan humaniserar krigarna genom bilder på dem tillsammans med söta katter och västerländska produkter som mottagaren kan relatera till.

GENUSKONSTRUKTIONER INOM MILJÖN

Detta kapitel handlar om de genuskonstruktioner som yttrar sig i den våldsbejakande islamistiska extremistiska miljön.

JIHADMASKULINITET

Efter dåden den 11 september 2001 förändrades bilden av den muslimske mannen. Han började allt mer förknippas med stereotypen *terrorist* och misstänksamheten mot muslimer ökade (Aslam 2012). Detta påverkade i sin tur maskulinitetskonstruktionerna. Bilderna från Abu-Ghraib fångelset, där manliga irakiska fångar blev förnedrade och torterade, är ett exempel på en förnedrad muslimsk manlighet som visades upp för världen via medierna. Terrorgrupper anspelar på denna känsla av manlig förnedring och lockar till sig rekryter genom att erbjuda ett attraktivt alternativ: att förse den muslimske mannen med en känsla av heder (Aslam 2012). Idén om att återfå hedern är central i IS propaganda. Idén om att som muslimsk man återfå en känsla av heder genom att kriga kan förstås som en reaktion på ett krisande maskulinitetsideal.

En annan form av maskulinitetskonstruktion är *”Live fast die young-maskuliniteten”*. Denna maskulinitetskonstruktion kan ringas in med hjälp av ett flertal faktorer. Det handlar ofta om unga män som har liten erfarenhet av anställning och ofta erfarenheter av konflikter med staten. Många av dem hatade skolan och hade antagonistiska, ibland våldsamma, interaktioner med lärare. De står ofta utanför den ”respektbara” arbetarklassen och förekommer i vissa fall i brottsregister. Dessa personers erfarenhet av maktrelationer innebär ofta våld. Relationen till skolan blir central då det är här de möter staten. De ser skolans auktoritet som en främmande makt och börjar definiera sin maskulinitet i motsats till den. I vissa fall leder det till våld mot

lärare, i vissa fall leder det till avhopp från skolan (Connell 2005). Personer som utvecklat en Live fast die young-maskulinitet kan lockas in i den våldsbejakande islamistiska extremismen. Främst för att denna miljö erbjuder en grupp och en mening.

Författaren Roberto Saviano beskriver, med utgångspunkt i sin kunskap om den italienska maffian, att IS attraktionskraft hos unga marginaliserade män går att relatera till att unga i många kvarter i europeiska städer bara har en väg framåt, nämligen att döda, bli dödade eller tillbringa tid i fängelse. Saviano (2016) förklarar IS attraktionskraft så här:

”...[n]är man beslutar sig för att dö i stället för att hamna i fängelse som sina kamrater; när man beslutar sig för att inte dö i ett gängkrig utan för att döda för att tjäna ett högre syfte och få ett större erkännande; när man beslutar sig för att dö för jihad – om man tar allt detta i beräkning ligger tänkandet hos någon som beslutat sig för självmordsattentat inte så fjärran det hos andra, vars enda kapital är den egna kroppen och för vilka våld enbart är en bytesvara man dagligen handlar med.”³¹

Liksom Connell lyfter Saviano en viktig aspekt av levnadsvillkoren för dessa unga män, som kan förklara övergången från kriminalitet till den våldsbejakande islamistiska extremismen, nämligen att det är en grupp vars erfarenheter av maktrelationer redan präglas eller har präglats av våld. Kroppen förstås som det enda kapitalet och därför ter sig en rörelse som erbjuder ett högre syfte och ett erkännande efter döden som ett attraktivt alternativ.

Den våldsbejakande islamistiska extremismen erbjuder en *”helig krigare-maskulinitet”* som är starkt maskulin, för att inte säga hyper-maskulin. Helig krigare-maskuliniteten, som även kan kallas för en jihad-maskulinitet, erbjuder idén om makt över den egna livssituationen, makt över andra människor genom utövandet av våld och en mening med tillvaron. Både livet som krigare och döden förstås som hedersamma, givet den apokalyptiska världsbild som ligger till grund för IS (McCants 2015). Denna form av jihad-maskulinitet kan förstås som en viktig dragningskraft in i den våldsbejakande islamistiska extremistiska miljön.

FEMININITETSKONSTRUKTIONER INOM MILJÖN

I propagandan i sociala medier betonar IS ett fokus på identitet och tillhörighet, vilket särskilt kan locka unga kvinnor som söker efter just detta på grund av en brist på detsamma där de befinner sig. Ett exempel på IS fokus på identitet och tillhörighet är att de i sin propaganda ofta lyfter att rörelsen erbjuder en stark gemenskap, ett broder- och systerskap och att alla som ansluter sig ses som en familj. I kriget innehar kvinnorna rollen som bärare av samhällets normer och värderingar. Kvinnorna utgör därmed en viktig del i IS identitetsbyggande (Katz 2015). Katz (2015) skriver i sin rapport:

”I IS är följandet av det man uppfattar vara en genuin islamisk lära central. Denna predikar att kvinnor och män kompletterar varandra och att jämställdhet mellan könen inte ska förespråkas. I stället anses anhängare av jämställdhet som fiender till rörelsen. Därigenom kan kvinnor segregeras från män och ändå inneha en framstående ledarroll (visserligen i andra sammanhang än män) samtidigt som kvinnliga rekryter kan uppfatta sig själva som frigjorda från västs förtryck av muslimer i allmänhet och kvinnliga muslimer i synnerhet.” (Katz 2015, s. 5)

³¹ <http://www.svd.se/saviano-is-maste-bemotas-som-maffian>

Kvinnor är formellt sett förbjudna att kriga för IS (Hoyle et al. 2015). Detta är troligtvis relaterat till de traditionella könsroller som är starka inom miljön, det vill säga att mannen är den som ska kriga medan kvinnan föder barn.

När IS deklarerade kalifatet 2014 utvecklade de en strategi som gick ut på att locka till sig kvinnor för att arbeta med propaganda och rekrytering på nätet. Kvinnor fick inom IS således en tydlig uppgift, till skillnad från i andra grupperingar inom miljön. Vid sidan av att arbeta med rekrytering och propaganda fungerar även kvinnor som rekryterare av andra kvinnor som propagandaspridare. De arbetar också med underrättelseverksamhet och inom sjukvården. Kvinnor uppmuntras även att utföra våldsdåd i sina hemländer. IS fokuserar även väldigt mycket på de framtida generationerna som ska upprätthålla kalifatet. Därmed är kvinnorna, barnafödandet och barnens indoktrinering centrala för rörelsens fortlevnad (Saltman & Smith 2015).

I sin propaganda riktar sig IS till kvinnor på många olika sätt. IS skriver manifest som är riktade till kvinnor, IS magasin Dabiq har en egen spalt för kvinnor och kvinnor har en roll i rekryteringsapparaten på nätet. Generellt för den våldsbejakande islamistiska extremismen är att mannens heder finns i dennes roll som krigare medan kvinnans heder finns i hemmet. Männerna ska döda fienden medan kvinnan ska ta hand om barnen, hemmet och hylla sin mans insatser som krigare (Picart 2015). Det är dessa bilder av män och kvinnor som även kablas ut genom IS propaganda och i deras egna aktiviteter i sociala medier.

När kvinnorna är på plats i IS-kontrollerade områden uttrycker de via sociala medier en förtjusning över det våld som IS begår. Det är våld som rättfärdigas med hänvisning till att det är fiender och "otrogna" som dödas och att de förtjänar detta. Vidare hänvisar IS även till sina egna sharia-lagar som stöd för detta (Hoyle et al. 2015). Det är iakttagelser som visar på betydelsen av att kunna bemöta IS och potentiella sympatisörer med religiösa argument.

Sammanfattningsvis är femininitetsidealen inom IS mångtydiga. De tillåter kvinnor både att vara en utlösande kraft för och att vara fascinerade över våld, något som vanligtvis tillskrivs män. Samtidigt förväntas kvinnor att ha en traditionell kvinnoroll som barnafödskor.

Propaganda till kvinnor och män

IS skriver manifest som är riktade till kvinnor, IS magasin Dabiq har en egen spalt för kvinnor och kvinnor har en roll i rekryteringsapparaten på nätet.

Generellt för den våldsbejakande islamismen är att mannens heder finns i rollen som krigare medan kvinnans heder finns i hemmet. Männerna ska döda fienden medan kvinnan ska ta hand om barnen, hemmet och hylla sin mans insatser som krigare.

Källa: Picart 2015

FÖREBYGGANDE PERSPEKTIV PÅ VÅLDSBEJAKANDE ISLAMISTISK EXTREMISM OCH UNGA

Detta kapitel handlar om förebyggande åtgärder som kan vidtas för att förhindra att unga ansluter sig till den våldsbejakande islamistiska miljön och skäl som IS-avhoppare uppger var avgörande för att de skulle lämna rörelsen. Det senare kan vara viktig kunskap när förebyggande insatser ska utformas.

VARFÖR LÄMNAS VISSA IS?

I intervjuer med 58 internationella IS-avhoppare har det visat sig att det finns åtskilliga bidragande faktorer till varför de har lämnat rörelsen. Vissa av de som har lämnat IS har fortsatt att leva kriminellt, medan andra försöker leva mer ordningsamma liv.

Fyra skäl till varför de intervjuade lämnade IS är:

Kriget mot sunni-muslimska rebeller De som åkte ville främst kämpa mot Syriens diktator Assad, men i själva verket krigade de mycket mot andra rebeller som liksom de själva är sunni-muslimer.

Brutalitet Övergrepp mot civila var starkt bidragande till att de valde att lämna IS. Viktigt att notera i sammanhanget är att de inte nödvändigtvis upprördes över övergreppen mot minoriteter, utan det som nämndes som upprörande med övergreppen var att de skedde mot andra sunni-muslimer.

Korruption Många av de intervjuade avhopparna reagerade på att ledarna var korrupta.

Besvikelse Livet på plats i Syrien motsvarade inte förväntningarna. Det var en besvikelse. Eftersom propagandan i sociala medier visar på en lyxtillvaro hade de förväntat sig just det på plats. I själva verket fanns det ingen lyxtillvaro utan vardagen var tråkig och krävde hårt arbete med få belöningar (Neumann 2015).

Det är svar som kan tyda på att en effektiv strategi kan vara att öka kunskapen om felaktigheterna i propagandan och visa motbilder till den propaganda som finns tillgänglig på internet. Det finns även tecken på att vissa kvinnor lämnar IS-kontrollerade områden när deras make dör. En makes död kan leda till en vändpunkt för kvinnorna, men även till en allt starkare övertygelse om att leva i IS-kontrollerade områden. Ett förslag är att civilsamhället eller myndigheterna ska försöka ingripa när maken dör för att få hem och återintegrera kvinnorna i sina hemländer (Hoyle et al. 2015).

INSATSER FÖR ATT ARBETA FÖREBYGGANDE

Hur kan då den våldsbejakande islamistiska ideologin bemötas och motverkas?

- **Utveckla arbetet i skolan** I och med kriget i Syrien har IS ideologi fått ett starkare fäste i Sverige, bland annat genom nätpropaganda. Ett förslag är att i klassrummen diskutera de vanligaste konspirationsteorierna som nämns i denna artikel, bland annat idén om kriget mot muslimer och att på ett pedagogiskt sätt förklara hur det inte stämmer. Connell (2005) menar att det är i skolan som många ungdomar (Connell fokuserar främst på unga män) möter staten för första gången och att det som sker i skolan är avgörande för hur olika genuskonstruktioner blir till. Därför kan fokus på likabehandling av elever och att stärka och anpassa det demokratiska samtalet i klassrummet till den verklighet som dagens unga möter på nätet, vara en förebyggande åtgärd. Andra viktiga förebyggande insatser är bland annat att lära ut källkritik i skolan så att unga kan se mer kritiskt på den propaganda som sprids på internet.
- **Arbete för ökad inkludering** Inkludering och att skapa en gemenskap där unga befinner sig, bland annat i skolan, är viktigt. Mycket tyder på att personer som ansluter sig till den våldsbejakande islamistiska miljön söker en gemenskap och på olika sätt känner sig, och i många fall är, marginaliserade i Sverige.
- **Stärk föräldrarna** Det finns tecken på att kvinnors familjer har ett stort inflytande när det gäller att avråda dem från att åka till Syrien. I sociala medier kan man från IS-konton läsa om personer som använder sina föräldrar som ursäkt för att inte åka till IS-kontrollerade områden. Familjen kan skapa praktiska och emotionella hinder för sina barn att ansluta sig till IS, detta gäller särskilt unga tjejer. Att genom utbildning stärka och stötta föräldrarna kan vara ett sätt att motverka rekrytering. Utbildningen skulle kunna innebära praktiska råd om hur föräldrar kan hindra sina barn från att ansluta sig och motargument till IS-propagandan (Hoyle et al. 2015).
- **Motbilder och motbudskap** Att använda sig av religiösa argument och unga religiösa lärda för att visa på att IS tolkning av islam är felaktig och selektiv kan också vara ett effektivt sätt att få personer att inte ansluta sig till rörelsen. För att minska IS attraktionskraft är internet viktigt eftersom många unga blir övertygade just där. Motbilder i sociala medier till IS propaganda brukar föreslås som ett sätt att minska IS attraktionskraft. Budskapen kan tas från exempelvis avhopparnas berättelser om att livet i IS-kontrollerade områden inte alls är som i IS propaganda. Ett annat förslag är att skapa en plattform för de återvändare som har lämnat miljön. Dessa kan spela en viktig roll i att hindra ny eller fortsatt rekrytering till miljön. De kan även skapa mer trovärdiga motbilder till den propaganda som finns.
- **Genusförändrande insatser** Det finns ett stort behov av att även rikta motbilder till kvinnor. Detta kan göras genom att man ser till och åtgärdar de olika genusspecifika push- och pullfaktorerna som har nämnts tidigare i artikeln. Motbudskap kan utformas genom att bland annat visa på att den jämlikhet som sägs råda i IS-kontrollerade samhällen inte stämmer överens med verkligheten.
- **Demokratistärkande arbete** Det är viktigt att bemöta idén om att muslimer blir förföljda världen över och att det engagemang som framför allt kvinnorna visar för frågan kanaliseras in i demokratiska lösningar. En sådan lösning skulle kunna vara att stödja organisationer eller initiativ som arbetar med unga kvinnors delaktighet i civilsamhället.

SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Denna skrift är en kunskapsammanställning med fokus på den våldsbejakande islamistiska extremismen. Syftet är att utifrån ett genusperspektiv belysa anledningarna till varför unga personer attraheras av och rekryteras till miljön. Vid sidan av denna skrift finns ytterligare två skrifter om våldsbejakande extremistisk verksamhet, en som belyser den våldsbejakande vänsterautonoma miljön och en som belyser den våldsbejakande högerextrema miljön. Att jämföra olika våldsbejakande miljöer med varandra låter sig inte göras på något enkelt sätt, det kan också vara kontraproduktivt att fastna i en diskussion kring likheter och skillnader.

Utgår vi från ett genusperspektiv är det dock möjligt att diskutera ideal, normer och hur miljöerna väljer att se på kön och könsroller. Det går även att säga något om vilka mekanismer som ligger bakom ungas eventuella deltagande eller avståndstagande och således hur det går att arbeta förebyggande för att förhindra unga att ansluta sig till våldsbejakande extremistisk verksamhet. Denna sammanfattande diskussion tar upp beskrivningarna som framställs i samtliga tre skrifter i serien *Ung och extrem* (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2016b, c).

Inom den våldsbejakande högerextrema miljön betraktas förhållandet mellan män och kvinnor ur ett ärkekonserverativt perspektiv. Män beskrivs som beskyddare av familjen och som hypermaskulina krigare och detta betonas och förstärks genom exempelvis uniformliknande plagg, nationalistisk kampmusik och aggressivitet. Det finns såklart många olika förklaringsfaktorer till varför unga väljer att ansluta sig till de grupperingar, organisationer och partier som är aktiva inom den våldsbejakande högerextrema miljön. Sett utifrån ett genusperspektiv är rekryteringen av unga till denna miljö mestadels inriktad mot män och hela den högerextrema ideologiska grundsynen placerar män och ett maskulinitetsideal i centrum. Även om vägarna in kan skilja sig är dock det ärkekonserverativa perspektivet kopplat till det maskulina idealet närvarande i samtliga förklaringsfaktorer till varför unga attraheras av miljön. Engagemanget i den högerextrema miljön förvandlas på så sätt till en maskulin övergångsrit.³²

Maskulinitetskonstruktioner inom den våldsbejakande islamistiska extremismen blir särskilt tydliga i den propaganda som IS sprider. I likhet med den högerextrema miljön bottenar genuskonstruktionerna, som den våldsbejakande islamistiska extremismen vilar på, i en konservativ beskrivning av maskulinitet. I budskapen som riktas mot unga män handlar det om hårdföra krigiska ideal, stora vapen, våld och ära. Det är genomgående hypermaskulinitet som porträtteras i syfte att locka unga män att ansluta sig. Stereotypen om hur män inom miljön är och bör vara framställs genom en helig krigare-maskulinitet som erbjuder idén om makt över den egna livssituationen och makt över andra människor genom att utöva våld. En helig krigare dör martyrdöden och blir därmed hjälteförklarad både före och efter sin död. Denna form av maskulinitet är en viktig dragningskraft in i miljön och i rekryteringen av unga män.

När propaganda från IS i stället riktas mot unga kvinnor framställs männen som både mjuka och omhändertagande samt modiga och beskyddande. Likt den högerextrema miljön beskrivs män och kvinnor som lika viktiga för den gemensamma kampen, även om de har olika roller.

³² En övergångsrit kan förstås som en rit som markerar en persons övergång från ett stadium i livet till ett annat (<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/%C3%B6verg%C3%A5ngsrit>).

Kvinnans främsta uppgift är att genom barnafödande föra kampen vidare, hon ska i första hand föda framtidens aktivister. Denna beskrivning är snarlik från både högerextrema miljöer och islamistiska extremistiska miljöer. Även om både den högerextrema miljön och den islamistiska miljön betonar att kvinnor är viktiga för kampen är kvinnans roll underordnad. Hon ska främst tjäna mannen och kalifatet eller nationen. Hon betraktas dock som bärare av familjen, inte sällan som en metafor för nationens fortlevnad. Detta kvinnoideal kan upplevas lockande för unga kvinnor som ser en tydlig roll för sig.

De krigiska idealen eller hypermaskuliniteten som beskrivits inom den våldsbejakande högerextrema miljön och inom den våldsbejakande islamistiska miljön har under perioder även varit ett närvarande inslag inom den våldsbejakande vänsterextremistiska miljön. Detta visades tydligt vid Göteborgskravallerna 2001. En betydande skillnad är dock att dessa militanta eller maskulint präglade våldsytringar kontinuerligt utmanats inom rörelsen. Särskilt efter kravallerna i Göteborg har miljön rört sig i en riktning bort från våld. En tydlig signal på denna förändring är att mer namnkunniga sammanslutningar lagts ned eller håller en väldigt låg profil.

De ärkekonserverna värderingarna inom såväl den våldsbejakande högerextrema som den islamistiska miljön genererar också uppfattningar om ett femininitetsideal. Kvinnor inom miljöerna lämnas litet utrymme att själva definiera hur de ska vara eller bete sig. Inom den vänsterextrema miljön har det alltid funnits långtgående interna debatter utifrån idealinställningen att alla ska kunna vara delaktiga oberoende av kön eller andra anledningar. Förväntningen på kvinnor inom den vänsterextrema miljön är att de ska göra ungefär det som alla andra gör, däremot är män överrepresenterade i den allra grövsta brottsstatistiken. Ifrågasättandet av våldsutövande och hypermaskulinitet beskrivs som en faktor som drivit de vänsterautonoma organisationerna bort från de traditionella machokulturerna som präglar de två övriga våldsbejakande miljöerna.

Oavsett vilken av de tre våldsbejakande miljöerna som en person dras till finns det alltid föreställningar om kön och om hur män och kvinnor ska vara. Det är idéer som formar hur personer tänker och tar till sig sin omgivning. Med utgångspunkt i detta går det också att arbeta förebyggande med unga personer inom ramen för ett bredare våldsförebyggande arbete.

Från *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors ungdomsenkät 2015* vet vi att unga som överensstämmer i stereotypa påståenden om kön uppvisar en högre risk att utöva våld. Samtliga tre skrifter beskriver stereotypa bilder av kön som framför allt i våldsbejakande höger- respektive islamistisk extremism har en aktiv roll i rörelsernas propaganda som riktas till unga. Ett förebyggande arbete som riktas mot att utmana dessa normer skulle kunna få effekter på hur tilltalande denna propaganda upplevs vara.

En del i att förstå ungas perspektiv handlar om att lyssna på unga. Att stärka ungas demokratiska delaktighet genom att skapa möjligheter till verkligt inflytande kan vara ett sätt att stärka det demokratiska motståndet och värna demokratin. Detta perspektiv framgår i samtliga tre skrifter. Samtal med unga får gärna ta utgångspunkt i mänskliga rättigheter och handla om hur demokratiska institutioner och principer fungerar och används. Här bör unga få ta del av kunskap om vilka vägar för inflytande och delaktighet som finns lokalt, men även regionalt och nationellt.

Unga behöver samtidigt få verktyg för att kritiskt granska och sortera den propaganda, information och de budskap som de dagligen översköljs med i sociala medier, på internet och från personer de möter. Inom både den våldsbejakande högerextremismen och den islamistiska extremismen finns det idéer och strömningar som menar att det demokratiska samhället gått för långt när det gäller vissa gruppers rättigheter samt synen på jämlikhet och jämställdhet. Det är antaganden och propaganda som tydligt behöver utmanas och diskuteras. Inom den vänsterextrema miljön är det snarare en upplevd brist på demokrati som är problemet och inte som i de andra grupperingarna att det finns för mycket av den. Det är därför angeläget att tillsammans med unga även diskutera olika former för politisk aktivism, vilket även inbegriper demonstrationer och mer fysiska former för påverkan som ockupationer.

REFERENSER

- Aslam, M. (2012). *Gender-based explosions: the nexus between Muslim masculinities, jihadist Islamism and terrorism*. Tokyo: United Nations University Press.
- Brottsförebyggande rådet, Säkerhetspolisen (2009). *Våldsamt politisk extremism: antidemokratiska grupperingar på yttersta höger- och vänsterkanten*. Stockholm: Säkerhetspolisen.
- Connell, R. (2005). *Masculinities*. 2. ed. Cambridge: Polity Press.
- Cook, D. (2005). *Understanding Jihad*. Berkeley: University of California Press.
- Ds 2014:4 *Våldsbejakande extremism i Sverige – nuläge och tendenser*. Stockholm: Fritzes.
- Gibbons-Neff, T. (2016). *Number of foreign fighters entering Iraq and Syria drops by 90 percent, Pentagon says*. The Washington Post 26 april 2016.
- Göteborgs interreligiösa råd. (2016). *Religionsmöten i katastrofens spår*. Göteborgs interreligiösa center.
- Hoyle, C., Bradford, A. & Frenett, R. (2015). *Becoming Mulan? Female Migrants to ISIS*, Institute for Strategic Dialogue.
- Katz, J. (2015). *Svenska kvinnor i Islamiska staten: ett underskattat hot?* Frivärld
- Larsson, G., Björk, M. (2015). *Globala konflikter med lokala konsekvenser*. Rapport för myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014a). *Grupper, maskulinitet och våld*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014b). *Inget att vänta på. Handbok för våldsförebyggande arbete med barn och unga*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016a). *Främmande är skrämmande. Ungas röster om våldsbejakande extremism*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016b). *Ung och extrem. Om våldsbejakande högerextremism*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2016c). *Ung och extrem. Om våldsbejakande vänsterextremism*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

McCants, W.i (2015). *The ISIS apocalypse: the history, strategy, and doomsday vision of the Islamic State*. First edition New York City: St. Martin's Press.

Neumann, P. (2015). *Victims, Perpetrators, Assets: The Narratives of Islamic State Defectors*, London: The international centre for the study of radicalisation and political violence.

Nirenberg, D. (2013). *Anti-Judaism: the history of a way of thinking*. London: Head of Zeus.

Nybye, J. (2016). *Världen styrs av hemliga sällskap*. Illustrerad vetenskap.

Picart, J. (2015) "Jihad Cool/Jihad Chic": The Roles of the Internet and Imagined Relations in the Self-Radicalization of Colleen LaRose (Jihad Jane), *Societies* 2015, nr. 5, s. 354–383.

Ranstorp, M. (Red.) (2010). *Understanding violent radicalisation: terrorist and jihadist movements in Europe*. London: Routledge.

Regeringens skrivelse 2014/15:144 *Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism*.

Saltman, E. M. & Smith, M. (2015). *'Till Martyrdom Do Us Part'. Gender and the ISIS Phenomenon*, Institute for Strategic Dialogue.

Sandelin, M. (2012). *Jihad: svenskarna i de islamistiska terrornätverken*. Stockholm: Reporto.

Sandelin, M. (2016). Kommande bok. *Svenska jihadister: från Al-Qaida till Islamiska staten*.
Statens medieråd (2013). *Våldsbejakande och antidemokratiska budskap på internet*. Stockholm: Statens medieråd.

Säkerhetspolisen (2015). *Säkerhetspolisens årsbok 2014*. Stockholm: Säkerhetspolisen.

Säkerhetspolisen (2016). *Säkerhetspolisens årsbok 2015*. Stockholm: Säkerhetspolisen.

Wright, L. (2007). *Al-Qaida och vägen till 11 september*. Stockholm: Bonnier.

Elektroniska källor:

Dabiq Magazine

<http://www.clarionproject.org/news/islamic-state-isis-isil-propaganda-magazine-dabiq>, 23 maj 2016.

Dabiq Magazine nummer 1

<http://media.clarionproject.org/files/09-2014/isis-isil-islamic-state-magazine-Issue-1-the-return-of-khilafah.pdf>, 23 maj 2016.

Inspire Magazine

<http://jihadology.net/category/inspire-magazine>, 23 maj 2016.

IS rekryteringsfilm *No respite*

<https://videopress.com/v/mjRqgqAP>, 15 juni 2016.

MUCF:s poddar om våldsbejakande extremism

www.mucf.se/?

Nationalencyklopedin

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/salafism>, 23 maj 2016.

Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, Samtalskompassen

www.samtalskompassen.samordnarenmotextremism.se/valdsbejakande-extremism/valdsbejakande-islamism/valdsbejakande-islamism-symboler/, 31 mars 2016.

Oxford Islamic studies online

www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e2319, 25 april 2016

Sveriges Radio

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=4494777>, 15 augusti 2016.

Svenska dagbladet

<http://www.svd.se/saviano-is-maste-bemotas-som-maffian>, 5 september 2016.

Sveriges Television

www.svt.se/ug/dod-predikant-lockar-ungdomar-till-is, 22 april 2016.

The Guardian

<https://www.theguardian.com/technology/2016/feb/05/twitter-deletes-isis-accounts-terrorism-online>, 23 maj 2016.

Ung och extrem – om våldsbejakande islamistisk extremism

I Sverige finns huvudsakligen tre våldsbejakande extremistiska rörelser: högerextremism, islamistisk extremism och vänsterextremism. Många som väljer att ansluta sig är ungdomar och unga vuxna.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har fått i uppdrag av regeringen att bidra till att kommuner och organisationer har ett genusperspektiv i sitt förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism. Den här skriften är en del i serien *Ung och extrem* där myndigheten tagit reda på mer om just unga, genus och extremism.

Serien har tre delar. Delen om våldsbejakande islamistisk extremism är skriven av Evin Ismail, doktorand i sociologi. Skriften tar upp vad som får killar respektive tjejer att tilltalas av Islamiska statens (IS) budskap. Organisationen har en raffinerad propaganda och spelar på ideal om hur tjejer och killar ska vara. Skriften innehåller viktig information för dig som möter unga i ditt dagliga arbete eller engagemang, till exempel som lärare, fritidsledare eller ideellt engagerad. Den tar upp fakta om IS budskap, innehåller kunskap om vilket material de sprider på sociala medier och om hur rörelsen växt fram.

Andra delar i samma serie är *Ung och extrem – om våldsbejakande högerextremism* och *Ung och extrem – om våldsbejakande vänsterextremism*. Läs också *Främmande är skrämmande – ungas röster om våldsbejakande extremism*.